

KÖNYVESPOLC

BARABÁS LÁSZLÓ NÉPRAJZI KÖNYVESHÁZÁBÓL*

Barabás László munkássága abban a tudománytörténeti fejezetben jelent meg, amely a XIX. század közepétől a jelenig tart, és a népi kultúra megőrzését, egyben a nemzeti kultúra, műveltség felerősítését tartotta programjában. A „Kinder- und Hausmärchen” szellemében, amikor már a gyermekek őrzik a meséket, szokásokat, megindul az oktatásban is a helyi folklór iránti érdeklődés, és a felekezeti iskolákban felkarolják az ünnepi szokásokat, melyek a gyermekek közegében a népi kultúra sajátos felvirágzását eredményezik (pl. betlehemezés, kántálás).

A szokások átkerülése a gyermekekhez teszi a tanítók feladatává a folklórhagyomány fenntartását vagy visszahozását. Ez magyarázza a tanár- és tanítóképző főiskolák érdeklődését a néprajz, a folklór oktatása felé. Barabás László szokáskutató feladatvállalása nagy jelentőségű, munkáiban a terepen tanítványai segítettek, az ünnepek idejét utazva, gyalogolva töltötték, felgyűjtve nagyobb tájakon, falvakban egy-egy szokást. Hasonló indítékkal dolgozik Karácsony Molnár Erika a Zsámbékról Vácra költözött katolikus főiskolán. Tátrai Zsuzsannával írt tankönyvük (*Jeles napok, ünnepi szokások*, 1997) a népszokások főiskolai oktatásának eszköze, mint Barabás László több köteté. Az iskolai oktatásba juttatás érdekében az újonnan alakult egyetemek (a katolikus Pázmány, a református Károli) is bevonták előadásai sorába a folklórt, a néprajzot. Iskolai oktatás számára alkalmasan nemrég jelent meg Szemerkenyi Ágnes Ma-

gyar népművészet című kötete, és hatodik kiadásban került forgalomba Kósa László és Szemerkenyi Ágnes *Apáról fiúra* című könyve.

A legnagyobb kiadványsort Barabás László valósította meg. Született 1947 Parajd, érettségi Szováta 1965, egyetem Babeş-Bolyai magyar nyelv és irodalom, 1970 tanár 1976-ig, újságíró, szerkesztő 1991-ig, 1991-től tanár a marosvásárhelyi Kántor-Tanítóképző Főiskolán, 1993–2014 annak igazgatója, a Károli Gáspár Református Egyetem tanára. Publikációs jegyzékében könyvek, szakkikkek, újságcikkek az alábbi rendben szerepelnek: 1.) Tanulmányok, néprajzi közlések 1970–2016: 56 tétel; 2.) Ismeretterjesztés, cikkek, recenziók: 123 tétel; 3.) Néprajzi, népismereti előadások: 57 tétel; 4.) Néprajzi filmek 2002-ig: 24 tétel. Összesen: 15 kötet, 236 publikáció, 24 film, mindez a szaktudományunkban oly mostohán kutatott szokások anyagát tartalmazza. Közöttük kiemelten néprajzi tematikájú, azaz néprajz-, folklóroktatására alkalmas kötetei:

– *Forog az esztendő kereke. Sóvidéki népszokások*. Mentor–Custos Kiadó, Marosvásárhely, 1998. (Második kiadása 2010-ben ugyanott jelent meg.)

– *Karácsonytól pünkösdig. Marosszéki népszokások*. Székely Útkereső Kiadványok, Székelyudvarhely, 1998.

– *Kapun belül, kapun kívül. Népismerteti írások*. Impress Kiadó, Marosvásárhely, 2000.

– *Aranycsitkók, maszkurák, királynék. Erdélyi magyar dramatikus népszokások*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2000.

– *Húsvét szép reggelén. Marosszéki öntözőversek*. (Gyűjtötte és a kötetet összeállította). Impress Kiadó, Marosvásárhely, 2002.

– *Akiket fog a figura. Farsangi dramatikus szokások, népi színhátékok Marosszéken*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2009.

* Részletek a 2019. november 14-én a budapesti Benda Kálmán Bölcsész- és Társadalomtudományi Szakkollégiumban a *Népismeret, szolgálat, jövőndő – Barabás László néprajzi könyvesházából* című rendezvényen elhangzott előadásból. A szerk.

– *Az otthonosság gyökerei. Népismereti írások, néprajzi tanulmányok.* Mentor Könyvek Kiadó, Marosvásárhely, 2015.

– *Ünnepeink népi színháza. Erdélyi játékos népszokások karácsonytól pünkösdig.* Mentor Könyvek Kiadó, Marosvásárhely, 2017.

– *Népismeret, szolgálat, jövődö. Táborok, tanulmányutak negyedszázada, 1993–2018* (Összeállította.). Mentor Könyvek Kiadó, Marosvásárhely, 2018.

A legismertebb és a magyarországi használatára szerint is kiemelkedő, leginkább oktatásra alkalmas kötet a *Forog az esztendő kerekere* című könyv (1998, 2010), amelyben a Sóvidék, azaz a szerző szülőföldjének szokásvilága jelenik meg, bemutatva azt a szemléletbeli sajátosságot, hogy nincs élesen kiemelve a jeles nap, a mindennapokkal egy folyamatot mutat, láttat. Az 1998-ben első alkalommal megjelent kötet előszavát Pozsony Ferenc írta. Kiemelte, hogy e regionális áttekintés hiánypótló az erdélyi szokás kutatások alacsony száma miatt, idézte ennek egykori politikai okát: a kutatás tárgya a vallással kapcsolatos téma. Barabás László székelyföldi ünnepi szokásokról készült szaktanulmányai – írja Pozsony Ferenc – „megszállottságról, sokoldalúságról, nagy felkészültségről szólnak”. Többségében, de nem kizárólag a földműves, a falusi társadalom körében vizsgálódik. A kötet szerkesztése az oktatás, visszatanítás célja szerint két részből áll. Az első a szokások leírására, bemutatására, a második a szokások szövege, dalanyaga, adattár, a tanítás, tanulás céljainak megfelelően. Barabás László e kötetében fontos módszertani, elméleti megoldások találhatók. Ilyen az alkalmazott leíró módszer, amely segítségével a szövegek forrásműnek számíthatnak, meghaladva a szóbeliségből eredő laza leírásokat. A kultúrát belülről ismerő, leíró munka – ennek újabban kiemelt jelentősége van. Szemléletben ez az azonosuló, nem a kritikus kutató munkája. Kiemelésre érdemes e kutatómunka komplexitása: térképen,

korabeli képanyaggal, hangfelvételek kotázásával, szövegek nyelvhu lejegyzésével készült interjúk, az emlékezés pontos idejének megadása. Figyelemre méltó e kutatás kulturális sokarcúsága. Felsőszófalván például az idősebbek profán húsvéti locsolóverse: „Málnás tetejéről látom a világot / Úgy meguntam ezt a soványságot / Kinek likas a bocskora, tegyen belé tákot / Húsvét másod napján egyék puliszkával mákot.” A fiatalok a középkori ima alapján álló verset mondanak: „Paradicsom kőkertjében / Aranyszönyeg leterítve, / Közepében az Úr Jézus, / Jobb kezében aranyvessző, / Balkezében arany pálca, / Mikor aztot megcsendíti / Zúg az erdő, cseng a mező. / Nem láttam én szebb terműfát...” stb. A szokások mentén élő hiedelemanyag, ráolvasás-féle szövegek is lejegyzésre kerültek, mint pl. a Szent György-napi állatvédő mondóka: „Láncot a küszöbre / Csingilingi lánga / Hogy mind visszatérjen! / Farkasoknak foga / Hozzájuk ne férjen! / Nőjön fü előttük, / Dög ne járjon köztük.” Feltárja a szokások eredetmagyarázatát és figyelemmel van a szokások társadalmi szerepére, például a kicsúfolás, tréfa alkalmazására a bolond ünnepen, április 1-jén.

Az otthonosság gyökerei – Népismereti írások, néprajzi tanulmányok (Mentor Könyvek, 2015) című tanulmánykötete az 1988–2007 között keletkezett írások gyűjteménye, amelyet színes fotók, építészet, gazdálkodás, fonóünnep, csoportképek, falu és tájképek, templomok, falurombolás, templomi ünnepek, maroszéki kerek erdők, mezősegi tájak, farsang egészítenek ki. A kötet első nagy fejezete a *Szokások szülőföldön* való megjelenéseit tárgyalja, míg a második nagy fejezet a *Szomszédolás néprajzi tájakon* átlépi a szűken vett otthon kutatási terület határát, lehetővé téve az összehasonlítást. A kötetben kiemelten kerül bemutatásra a szocializmus kultúráváltó, -vesztő szerepe, falvanként jelennek meg e váltás történetei. Megrendítő olvasmányok a rendszerváltás falusi esemé-

nyei, az életforma visszaállításának kísérletei, kiemelten a táj cigánysága kultúrájának változásai, annak árnyalt, gazdag bemutatása. Kiemelkedő a marosszéki pünkösdi virágzás taglalása, amely egy néprajzi táj és kulturális régió átfogó bemutatása. Tudományos kérdésként veti fel a kultúrtáj kérdését a történeti Marosszék esetére vonatkoztatva. Megfogalmazódik az otthonosság kérdése, amely a kistrégiók identitásának kulcsfogalma, érzelmekkel, emócióval is értelmezett kis néprajzi tájegység.

Az Elődök nyomában – A költészet szentegyházában – Petőfi az erdélyi népi kultúrában fejezetben Petőfi-hagyományok kerülnek bemutatásra. Ez a fejezet tartalmazza az erdélyi szokáskutatás történetét, Kriza János, Viski Károly, Nagy Ödön, Makkai Endre munkásságának bemutatásával, érdekes megfigyelésekkel, mint például a farsangi szokások elhagyása a *Magyarság néprajza* III. kötetéből. Barabás László jól látja, ez a korszak, az 1930-as évek a szokáskutatás szöveg szempontú rendszerét építette fel (l. Ortutay Gyula, Dégh Linda színjátékközléseit), a farsangi álarcosok duhaj vonulása, durva tréfái nem a színjáték, hanem a karnevál jelenségei, kutatásuk a kora újkortól a jelenig európai kulturális hagyaték feltárását jelentheti.

Kötetei között a címekben látható megfogalmazások mutatják a szerző egyéni, sajátos szokásfelfogását: *Ünnepeink népi színháza – Erdélyi játékos népszokások karácsonytól pünkösdig* (Mentor Könyvek, Marosvásárhely, 2017). E címben a színháza a színjátékkal szemben a közönséget is magában foglaló fogalom, ami lényegében a néprajzi szempontnál teljesebb megnevezés, a színjáték a szereplők oldalát mutatja, így a kutatásban is ez a helyzet, míg Barabás László a komplex egészet látatja a színház fogalmával: színész és néző együttese jelenik meg.

Munkásságának pedagógiai oldala, annak kiépítése, ami a népszokások tanító-

képző intézetekre hárul, a közösségek nyelvi, kulturális hagyatékának fenntartását szolgálja, amely a hallgatók „terepmunkára” irányítását, a mai lehetőségek igénybevételeivel – szakmai kirándulások formájában, falu-kutatói habitus fenntartásával valósíthatják meg.

A köszöntő ünnepség címét Barabás László legújabb kötetének címe adta: *Népismeret, szolgálat, jövő – Táborok, tanulmányutak negyedszázada (1993–2018)*. Mentor Könyvek, Marosvásárhely, 2018. A kötet pontos táborig programok segítségével, friss táborig beszámolókkal és emlékirásaival is, 133 oldalon sorolja fel 25 év terepjárásainak eseményeit, kulturális hozadékát, a kapcsolatok felépítésének élményeit, a néprajzi ismeretek felbukkanásait, hogy e tanulmányutak emlékezetesen motiválják a leendő tanítókat, kántorokat a falvak megtartásában való feladatvállalásra. 181 színes és fekete-fehér kép jeleníti meg e kirándulások gazdag eseményeit templomokban, iskolákban, ünnepségeken és a mindennapokban.

A szakmai értékekről összegzőképpen az alábbiak jegyezhetők meg.

Az ünnepi szokások mint a mindennapokkal láncszerű folyamatot képező jelenségek Barabás László szemléletének újszerű eredménye, kiemeli kutatásait a megsokszorozott szemléletű ünnepiszokás-kutatások közül. A *szokásfolyamatot*, amelyet a folyó idő határoz meg, Barabás László *törvényes rendnek* értelmezi, eszerint a közösségek egy íratlan viselkedésformát kell hogy kövessenek, amely szabályozza a konfliktushelyzeteket, például a komédia mértékét, megnyilvánulásait. Mindez, úgy tűnik, a nagyobb táji rendszerekkel megerősített jelenség, amely hozzájárul, hogy az úgynevezett kultúrtájak kisebb vagy nagyobb földrajzi térségekben jelen lehessenek és megmaradhassanak.

Ez a szemlélet az *erdélyi néprajzi tájak* friss rendszerét képes bemutatni, amelynek kulcsa a kutató, az adatközlő, a résztvevő megfigyelő, a riporter, a fényképész és fil-

TANULMÁNYOK A KÖZÉP-EURÓPAI REFORMÁCIÓRÓL

mes Barabás László maga egy személyben. Saját mikrotörténetei, családja, nagycsaládja, környezete köti a terephez, rokonsága, szomszédsága, iskolatársai képezik azt a „népi kultúrát”, amelynek vizsgálata, tanulmányozása ebből a biztos bázisból, alapból tudott kibontakozni.

Kiadványaiban nagy jelentőségű *képanyag* kerül bemutatásra, amely a szöveg megőrzésén túl a kellékek bemutatásával (betlehem, maszkok, öltözetek, hangszerek) a szokás funkcionalista bemutatására alkalmas eszköz, e kérdésben továbblépés a *filmfelvételek* funkciójában történő készítése. Ez utóbbi kiemelkedő értékrendjét dr. Tari János etnográfus, operatőr-rendező ismertette *A Tűzkerék útja Szászcsávástól Göttingenig* című előadásában. A bemutatott film igazolja azt a lázas igyekezetet is, amellyel erdélyi magyar kutatóink az eltűnt, kivándorolt szászág kultúrájának, „erdélyiségének” anyagait megőrizni kívánják.

Így válik ez a pedagógiai-néprajzi publikációsor az erdélyi népszokások széles körű és a változások szakaszaival komplex bemutatásává, és ebben saját kisgyermekkor, a nagyszülők meséi képezik a szokásvilág XIX. század végi, XX. század eleji szakaszát, diákkora a XX. század közepének, a jelenkor pedig a XXI. század állapotát láttatja. Az otthonosság e formája képezi kutatói habitusának alapját. Ez az európai etnológia friss irányzataiban, mint a *bevándorlás és haza-otthon* viszonyának vizsgálatában is értékként van jelen.

A szerző szokásokat leíró szövegeiben kitűnnek *szépirói* erényei, emlékeztetve az olvasót a népi írók munkásságára, e vonása teszi a szerzőt elhivatott pedagógussá és néprajzkutatóvá.

Mindezek tükrében köszönetet mondunk Barabás Lászlónak eddigi munkásságáért és reméljük, hogy kitartása, szenvedélye az oktatás és a néprajz területén további szép eredményekre vezet majd!

Szacsvay Éva

Kónya Péter és felesége, Kónya Annamária szerkesztésében jelent meg az Eperjesen 2017 végén három egyetem (a budapesti ELTE, a prágai Károly Egyetem és az Eperjesi Egyetem) szervezésében tartott egyháztörténeti konferencia előadásait tartalmazó kötet, a reformáció 500. évfordulójára. A résztvevő csaknem 120 történész, egyháztörténész, teológus és más kutató tíz (nemcsak közép-európai) országból került ki. Közép-Kelet-Európa, az egykori Habsburg Monarchia országai reformációjának folyamatát elemzik, hét témakörben: a reformáció átfogó kérdései, teológia, személyiségek, protestantizmus, felekezetek együttélése, iskolaügy, kultúra és művészet.

A kötet csaknem 90 német, magyar, szlovák és cseh nyelven írott tanulmányt tartalmaz. A német, szlovák és cseh nyelvű tanulmányokhoz minden esetben tartozik angol és magyar nyelvű tartalmi kivonat. Ezeknek a tartalmi kivonatoknak a többsége azonban mindössze néhány sor terjedelmű, ami arra ugyan alkalmas, hogy abból az olvasó megértse, milyen témakörben íródott, viszont a tudományos kutatás eredményének kivonatos megismertetése többnyire sajnálatosan elmarad. Azaz a „*nesze semmi, fogd meg jól*” szindrómával állunk szemben.

Több esetben a magyar szerzők nem anyanyelvükön, hanem németül közölték tanulmányukat (rövid angol és magyar tartalmi kivonattal). Több esetben rejtély számunkra, mi indokolta a nyelvválasztást, mint példának okáért a XVIII. századi Debrecenben meglévő vallási ellentétek kérdése német nyelven, a téma leginkább a magyar olvasók érdeklődésére tarthatna számot...

I. Reformáció Közép-Európában

Heinz Schilling a *Luther és a reformáció 1517–2017* c. kötet nyitó tanulmányában átfogó képet adott a XVI. század elejének